

KONINKLIJKE HARMONIE HEERLEN

HERDENKINGS *concert*

Donderdag 4 mei 2017 / 20.45 uur

Parkstad Limburg Theaters Heerlen LIMBURGZAAL

PROGRAMMA

Elegie: Les larmes de Jacqueline – Jacques Offenbach / voor piano en cello

Mauthausen Lieder – Mikis Theodorakis

Hooglied

Antonis

De vluchteling

Wanneer de oorlog over is

Sonate nr. 3 deel 2, scherzo – Beethoven / voor piano en cello

Requiem voor de Mens – Rob Goorhuis / tekst André van Zwieten

Eerste statie – Brief (wo I)

Tweede statie – Verhaal aan tafel (wo II)

Derde statie – Rapportage (Srebrenica)

Vierde statie – In Paradisum (Cambodja)

Wanneer de oorlog over is (reprise)

De muziekstukken worden afgewisseld met tekstvoordrachten.

PIANO Paul Huijts / CELLO Eline Hensels

ORKEST (Groot Orkest) Koninklijke Harmonie Heerlen o.l.v. Jac Sniekers

SOLISTE Mayya Apressina (*Mauthausen Lieder*)

KWARTET May Four Quartet (*Requiem voor de Mens*): Jenny Bahnen-Gooren, sopraan / Gerda Langenhuizen, alt / Jan Gooren, tenor / Raoul Reimersdal, bas

TEKSTVOORDRACHTEN Michelle Bracke, Ricardo Frederiks, Jobke van Bergen en Judith Pieters

VOORGEDRAGEN DOOR leerlingen van Bernardinus- en Sintermeertencollege

COLOFON

Redactie: Stichting 4 en 5 mei Heerlen (Paul Simons)

Vormgeving: Janneke Vlaming

Drukwerk: Impreso, Maastricht

Dit programma is mogelijk gemaakt dankzij steun van:

provincie limburg

berden
stijl van leven

SCHUNCK

Wiertz Company

Mauthausen Lieder

Mikis Theodorakis

De cyclus van vier liederen die samen *de Ballade van Mauthausen* (1965) vormen, is geïnspireerd op een boek van de Griekse toneelschrijver/dichter Iakovos Kambanellis.

Deze vertelt het verhaal van het leven en de dood in het concentratiekamp Mauthausen in Oostenrijk, waar een groot aantal joodse en politieke gevangenen werden vastgehouden (en vermoord) tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Iakovos Kambanellis was verzetsstrijder en heeft opgesloten gezeten in Mauthausen. De Mauthausen Lieder zijn gecomponeerd door Mikis Theodorakis, eveneens verzetsstrijder, in samenwerking met Kambanellis in 1965.

Theodorakis is ook bekend van vele liederen en filmmuziek (o.a. Zorba de Griek met Anthony Quinn).

De vier Mauthausen Lieder hebben een gemeenschappelijk thema: zij drukken de terreur, pijn en marteling van het concentratiekamp uit en de effecten daarvan op geest en lichaam van de gevangenen.

Bekendste van de vier liederen is het eerste lied *Asma Asmaton* (Hooglied), de angst en afschuw van een joodse gevangene die ontdekt dat de vrouw die hij liefheeft naar de gaskamer is gebracht.

Het refrein, *Hoe mooi is mijn geliefde*, (letterlijke vertaling van de originele tekst) is ontleend aan het Hooglied van Salomon, uit het Oude Testament.

Net zo ontroerend is het vierde lied van de cyclus *Otan Teliossi O Polemos* (Als de oorlog voorbij is), de fantasie van een joodse gevangene die droomt van het einde van de oorlog.

Naar het meisje dat hij alleen maar door het prikkeldraad, dat de mannelijke en vrouwelijke gevangenen van elkaar scheidde, kan zien, 'het meisje met de bange ogen en de bevroren handen', roept hij: 'Vergeet me niet – wacht op mij, zodat we elkaar kunnen ontmoeten en kussen in de zonnige straten, onder normale, gewone mensen... als de oorlog eindigt.'

Het tweede lied, *Antonis*, grijpt terug naar een historische gebeurtenis. Op een dag ging als een lopend vuurtje door het kamp hoe een Griekse man, Antonis, in de steengroeve van kamp Mauthausen, een blok steen had overgenomen van een joodse man, die op bezwijken stond. De ss-er die erbij stond schoot de joodse man dood en stond op het punt dat ook te doen met de Griek, maar deze liep met twee steenblokken weg alsof er niets was gebeurd en de ss-er bleef verbluft achter.

Voor het derde lied, *de Vluchteling*, heeft Theodorakis met opzet een Mozartiaanse melodie gekozen als een ironisch eerbetoon aan het Oostenrijkse landschap waar doorheen de ontsnapte joodse gevangene dwaalt. Uiteindelijk wordt de jood verraden en door de ss vermoord.

Het is een actueel thema, over de angst en het onbegrip van de lokale bevolking voor vluchtelingen. Het kon vandaag geschreven zijn.

DAN NOG IETS OVER KAMP MAUTHAUSEN

Het kamp werd een 1939 gebouwd.
Het was gevestigd bij een steengroeve,
de Wiener Graben.

Er hebben minstens 225.000 gevangen
gezet en mogelijk zelfs 335.000.

Slechts 25.000 van hen overleefden de oorlog. De omstandigheden waren verschrikkelijk. De mannen moesten werken in de steengroeve. Wie niet meer mee kon, werd doodgeschoten. Er waren gaskamers, crematoria, executieplaatsen en er was de nekschotkelder.

Dan was er de 'Trap des doods' (ook bezongen in het tweede lied *Antonis*), de lange trap in en uit de steengroeve, waarbij de gevangenen onmenselijk zware stenen moesten dragen.

En dan was er ook de 'muur der valschermspringers'. De rand van de steengroeve werd gevormd door een steile, diepe wand. Van deze muur werden honderden gevangenen naar beneden gegooid. Ze vielen te pletter of verdronken in de meertjes.

Vele, tot volslagen wanhoop gedreven, gevangenen sprongen uit vrije wil naar beneden. Het was om die reden dat de ss-ers de muur lachend 'de muur van de valschermspringers' noemden.

Een letterlijke vertaling van de Griekse tekst in het Nederlands is niet te zingen op de melodie, zoals die door Theodorakis is gecomponeerd.

Men ontkomt er niet aan om veranderingen in de tekst aan te brengen. Kunst is om de kernboodschap van de oorspronkelijke tekst te bewaren en te bewaken.

Bij het arrangement van Rob Goorhuis is gebruik gemaakt van de tekst van Lennaert Nijgh, die deze heeft geschreven voor Liesbeth List in 1967. Dat is ook de versie die in Nederland wijd en zijd bekend is.

Met name in het eerste en vierde lied zijn naar onze opvattingen te grote veranderingen gemaakt ten opzichte van de oorspronkelijke tekst. Het is daardoor een ander verhaal geworden.

Op onze zoektocht hebben we nog andere Nederlandse teksten gevonden, die meer recht doen aan de boodschap van de dichter. Echter deze teksten hebben als probleem dat ze niet goed aansluiten bij het arrangement, zoals dat door Rob Goorhuis is gemaakt.

Met gebruikmaking van deze teksten is een nieuwe tekst samengesteld, die meer recht doet aan de boodschap van de verteller en tot een betere zangkwaliteit moet leiden.

Verontschuldigen aan Iakovov Kambanellis zijn hier op zijn plaats. Onze prioriteit lag bij zijn boodschap en minder bij zijn woordkeuze. Helaas onvermijdelijk.

Requiem voor de Mens

Rob Goorhuis

Het *Requiem voor de Mens* is een muziekstuk voor harmonieorkest en koor dat is geschreven door Rob Goorhuis. De tekst is van André van Zwieten.

De tekst is ontstaan naar aanleiding van een aantal gesprekken over thema's met betrekking tot oorlog, lijden en vrede. Hoewel de naam doet denken aan een katholieke requiemmis, betreft het hier geen religieus stuk. Het omvat vier liederen, staties genoemd, gebaseerd op vier belangrijke historische momenten: de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, de burgeroorlog in voormalig Joegoslavië en de oorlog in Cambodja, in de nasleep van de Vietnam oorlog.

De Eerste Statie: Brief

– over de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog.

Voor de bewoners van Frankrijk en België is de Eerste Wereldoorlog in hun geschiedenis van groter gewicht dan de Tweede. Niet voor niets spreken zij van de Grote Oorlog. Dat komt omdat de verschrikkingen van die oorlog, met zijn uitzichtloze loopgraven en vele miljoenen slachtoffers, jonge mannen die in de loopgraven stierven, plaatsvonden op hun grondgebied. De herdenkingsplaatsen en slagvelden zijn daar nu nog steeds aanwezig en worden nog druk bezocht.

Het was de eerste 'moderne' oorlog, met tanks, vliegtuigen... en gifgas.

Het gifgas is een symbool geworden voor de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog. Het was een nieuwe gruwel waaraan de frontsoldaten werden blootgesteld.

Meer nog dan bommen, granaten en kogels, symboliseerde het gifgas de ontmenselijking van de oorlog. Het doodde en verwondde verraderlijk, stil als een sluipmoordenaar en nooit snel en pijnloos. In 'brief' beschrijft een jonge frontsoldaat de verschrikkingen en ontberingen aan het front in een brief aan een vriend.

De Tweede Statie: Verhaal aan tafel

– over de aanslag op SS-politiebaas Rauter

In de nacht van 6 op 7 maart 1945 werd de BMW van Hans Rauter, de hoogste SS-politiebaas in Nederland, doorzeefd met kogels. Zijn chauffeur en een adjudant kwamen om het leven, hij raakte zelf ernstig gewond.

Uit wraak voor de aanslag werden op 8 maart 1945 (let wel: de zuidelijke Nederlanden waren al bevrijd), op verschillende plaatsen in Nederland, 263 mannen geëxecuteerd.

Toevallige voorbijgangers werden gedwongen als toeschouwers te blijven staan kijken.

De Derde Statie: Rapportage
– over de val van Srebrenica

Op 11 juli 1995, toen ruim 600 Nederlandse UNPROFOR-militairen, ‘Dutchbat’ in Tuzla en Srebrenica hun werk deden, drongen Bosnisch-Servische troepen onder bevel van generaal Ratko Mladić met hulp van tanks de stad binnen en deporteerden en vermoordden een groot deel van de daar aanwezige moslim mannen en jongens. Het wordt gezien als de ergste daad van genocide in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog.

Het exacte aantal slachtoffers is nooit precies vast komen te staan. Het NIOD ging in 2002 nog van ongeveer 7.000 doden uit, maar het Bosnische herdenkingscentrum heeft tot aan 2009, 8373 slachtoffers geteld. Nabestaanden zijn nog steeds op zoek naar erkenning.

De Nederlandse militairen, die daar toen bij aanwezig waren, kampen nog steeds met ernstige trauma’s. In de Nederlandse geschiedenis is Srebrenica en de betrokkenheid van Dutchbat daarbij nog steeds een open zenuw, nu, meer dan 20 jaar na dato.

De Vierde Statie: In Paradisum.

De titel herinnert aan de traditionele requiemmis: de weg naar het Paradijs na de dood.

In dit lied staat die weg symbool voor het oppakken van het dagelijks leven, het putten van nieuwe hoop na een verschrikkelijke oorlog in Cambodja, als nasleep van de Vietnam Oorlog. Het bewind van Pol Pot (Rode Khmer) maakte miljoenen slachtoffers onder de eigen bevolking in een waar terreurbewind. De film *The Killing Fields* geeft daar een beeld van.

Tegelijkertijd is het een lied van hoop. Het bezingt het achterlaten van de traumatische herinneringen aan de verschrikkingen van de oorlog en vol hoop een nieuw leven starten.

In die zin heeft het zekere parallellen met het laatste lied *Als de oorlog voorbij is* uit de Mauthausen Liederen. Daarom sluit het concert daar ook weer mee af.

DE MUZIEK VOOR PIANO EN CELLO

De introductie van het concert wordt gevormd door de *Elegie: Les larmes de Jacqueline* (*De tranen van Jacqueline*) van Jacques Offenbach. In deze uitvoering gespeeld voor cello en piano.

In de tijd dat Offenbach nog droomde van een grote carrière als solo cellist vormde hij een duo met Von Flotow. Hij componeerde ruim 70 werken voor cello en piano, waarvan dit er één, ook het meteen het meest gespeelde, is. Over de achtergrond van het werk is weinig bekend. Offenbach had een dochter die Jacqueline heette. Waarschijnlijk houdt het werk verband met haar.

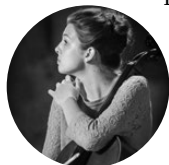
Het intermezzo tussen de Mauthausen Liederen en het Requiem voor de Mens wordt gevormd door het tweede deel uit de 3de sonate voor piano en cello op. 69 van Ludwig van Beethoven. Beethoven zelf gaf dit deel het motto mee: *Inter lacrimas et luctum* (*Tussen tranen en rouw*).

Deze beide stukken worden gespeeld door Eline Hensels en Paul Huijts.

De uitvoerenden

De solisten

ELINE HENSELS, CELLO

Eline Hensels, geboren in 1998, kreeg haar eerste muzieklessen van haar moeder. Later volgde zij cello-lessen aan de muziekschool in Maastricht. Zij maakte deel uit van de Jong Talent Klas van het Conservatorium in Maastricht. Momenteel studeert Eline met een 'entrance scholarship'-beurs aan de Royal Academy of Music in Londen. Zij heeft diverse internationale prijzen gewonnen en in binnen- en buitenland diverse optredens gehad.

PAUL HUIJTS, PIANO

Ook Paul Huijts, geboren in Heerlen, komt uit een muzikale familie. Zijn vakopleiding volgde hij aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en later aan het Rotterdams Conservatorium waar hij cum laude zijn diploma verwierf. Ook Paul behaalde diverse nationale en internationale prijzen. Hij trad op in binnen- en buitenland, o.a. in Parijs en Orlando, Verenigde Staten. Hij begeleidde met succes diverse bekende solisten, zoals Marijn Simons (viool) en John Bröcheler (zang).

MAYYA APROSSINA, SOPRAAN

Mayya Arossina is geboren in 1995 in Kazan, Rusland. Vanaf haar 7e leerde zij piano spelen. Ze heeft gestudeerd aan het Conservatorium in Moskou en studeert momenteel aan het Conservatorium in Maastricht. Naast zang, piano, fluit en saxofoon heeft zij ook koor- en orkestdirectie gestudeerd. Dat laatste o.a. bij Arjen Tien. Mayya is een veelzijdig en gepassioneerd musicus met een sterke zangbeheersing.

JENNY BAHNEN-GOOREN, SOPRAAN

Jenny Bahnen-Gooren komt uit een muzikale familie. Haar vader, moeder en broer zijn begenadigde zangers. Na een lange muzikale zwervtocht heeft ze ook de klassieke muziek ontdekt. Emotie en muziek zijn voor haar onlosmakelijk verbonden. Jenny treedt regelmatig op en begeleidt daarnaast ook jonge zangtalenten.

GERDA LANGENHUIZEN, ALT

Gerda Langenhuizen werd het zingen thuis bijgebracht met haar moeder en haar zus. Zij heeft haar hele leven gezongen in diverse koren. Momenteel functioneert zij als koorzangeres bij Opera Zuid. Als soliste treedt zij ook op in het Slavisch Byzantijns koor Sobornost.

JAN GOOREN, TENOR

Jan Gooren komt uit dezelfde muzikale familie als Jenny (broer). Zijn muzikale opleiding heeft hij gevolgd aan het Conservatorium in Maastricht, waar hij momenteel ook zang doceert. Als freelance zanger treedt hij regelmatig op bij André Rieu. Hij heeft als cultuurscout gewerkt bij de Gemeente Heerlen en als productie leider bij Opera Zuid. Daarnaast treedt hij nog regelmatig op met liederen van Brecht/Weill en Eisler.

RAOUL REIMERSDAL, BAS

Raoul Reimersdal is geboren in 1987 in Brunssum. Na zijn rechtenstudie ging hij klassieke zang studeren aan het Conservatorium in Maastricht. Daar heeft hij ervaring opgedaan als solist zowel in opera als oratorium. Afgelopen maand toerde hij in het buitenland als Christus in de Johannes Passion van Bach.

De dirigent

JAC SNIKERS

Jac Snikers begon zijn muzikale carrière als trompettist bij de harmonie in Thorn. Tijdens zijn studie aan het Conservatorium in Maastricht schakelde hij al snel over naar hoorn, welk instrument hij nog regelmatig bespeelt. Tegelijkertijd studeerde hij Directie. Daavoor volgde hij ook diverse masterclasses, o.a. bij het Metropole Orkest en de Marinierskapel. Naast de Koninklijke Harmonie Heerlen dirigeert Jac nog twee andere orkesten en speelt hij als freelance hoornist.

De tekstdichters

MICHELLE BRACKE

Michelle Bracke is een talentvolle Heerlense dichteres. Tot verleden jaar was zij de officiële Stadsdichter van de Gemeente Heerlen. Haar gedichten zijn vervuld met de persoonlijke emoties die zij bij haar onderwerpen beleeft.

RICARDO FREDERIKS

Ricardo Frederiks was in het verleden de Heerlense Jeugd Stadsdichter. Ricardo bekijkt de wereld op een aparte wijze. Daardoor ziet en beleeft hij de dingen op een manier die ons aan het nadenken zet. Zijn gedichten zijn daarvan een sprekend voorbeeld.

JUDITH PIETERS & JOBKE VAN BERGEN

Judith Pieters en Jobke van Bergen behoren min of meer tot de 'vaste staf' van het Herdenkingsconcert. Al gedurende een aantal jaren maken zij gedichten bij deze gelegenheid. Zij vertolken onze thema's steeds weer met een verrassende, poëtische, soms romantische kijk op de verschrikkelijke geschiedenis, die wij blijven herdenken en nooit mogen vergeten.

Integrale liedteksten

Mikis Theodorakis

Mauthausen Lieder

Hooglied (Asma Asmaton)

Niemand weet meer hoe mooi mijn
geliefde is
Zoals 'n bloem in eenvoud zo mooi was
zij
Zo mooi was zij die mijn geliefde is.
Ik heb haar lief, maar niemand weet dat
zij mijn liefste is.
En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi ze was
En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi
Hoe mooi zij was.

Oh meisjes van Auschwitz,
Oh meisjes van Dachau,
Vertel mij toch waar mijn liefste is,
Vertel mij toch waar mijn liefste is,
Vertel mij toch waar zij is.
Ik heb haar lief.

We hebben haar vandaag voorbij zien
komen,
Vanwaar zij kwam, wil jij niet dromen,
Maar niemand weet waarheen zij gaan
zal.

Niemand weet meer hoe mooi mijn
geliefde was
Zoals haar hoofd lag in mijn linker hand
Zoals mijn rechter haar omarmen kon
En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi zij was

En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi zij was

En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi

Ik heb haar lief.

Oh meisjes van Mauthausen,
Oh meisjes van Belsen,
Vertel mij toch waar mijn liefste is,
Vertel mij toch waar mijn liefste is
Vertel mij toch waar zij is.
Ik heb haar lief.

We hebben haar een gele ster zien
dragen,
Een nummer stond er op haar arm
gebrand
Oh meisjes vertel mij waar is zij heen

Niemand weet meer hoe mooi mijn
geliefde was

Zoals haar hoofd lag in mijn linker
hand

Zoals mijn rechter haar omarmen kon
En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi zij was

En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi zij was

En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi

Ik heb haar lief.

Antonis (O Andonis)

Er voert een stenen trap omlaag,
omlaag tussen stenen en doden.

De Wiener Graben wordt het graf
van partizanen en joden.

Ze dragen de stenen op hun rug,
de stenen waaraan ze bezwijken.
Uit deze hel keert niemand terug,
de levenden zijn hier al lijken.

Hier hoorde Antonis toen een stem
waarop niemand antwoord kon geven.

O kameraad, o kameraad,
help mij hieruit, ik wil leven.

Maar hier in de diepte van de mijn
mag niemand om menselijkheid

vragen,
want medelijden wordt hier pijn,
zwaarder dan steen om te dragen.

De jood is gevallen in de mijn
en lag waar zovelen reeds lagen.

Antonis heeft zijn stem gehoord
en het dubbel gewicht toen gedragen.

Antonis is mijn naam, ik draag
de last van degenen die vallen.

Als je een man bent, kom omlaag
en draag deze last met ons allen.

De vluchteling (O Drapetis)

Oh vluchten wil ik nu naar huis,
Geen prikkeldraad houdt mij nog op.

Vlieg, hart van mij want ik ben vrij
En over land en over zee wil ik naar

huis.

Ja over land en over zee wil ik naar huis.

Geef mij toch brood want het is ver.

En ver zal ik nog moeten gaan.

Over het strand, bergen en land,

Zo vlucht ik verder want ik wil zo graag
naar huis.

Zo vlucht ik verder want ik wil zo graag
naar huis.

Oh christenmensen, hoort mij aan,
Geloof: ik ben geen moordenaar.

Weest niet beducht, ik ben gevlucht,
Omdat, omdat ik nimmer mensen

doden kon.

Omdat, omdat ik nimmer mensen
doden kon.

Altijd wordt op hem gejaagd,

Altijd vindt hij schrik en vrees.

Waar hij ook gaat, overal haat.

Oh mensen, hoed u voor de man, hij is
gevlucht.

Oh mensen, hoed u voor de man, hij is
ontvlucht.

Oh nooit was iemand zo alleen,

Alleen in het land van Bertold Brecht.

Hij geeft het op, hem wacht de strop,

Ook nu, ook nu heeft de ss het laatste
woord.

Ook nu, ook nu heeft de ss het laatste
woord.

Als de oorlog voorbij is (Otan Teliossi o Polemos)

Oh meisje lief met je betraande ogen
Oh meisje lief met je bevroren handen

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

Mijn liefste, laat ons dan beminnen

En in de stad elkaar omhelzen,

Op alle pleinen, in de straten.

Oh meisje lief met je betraande ogen
Oh meisje lief met je bevroren handen

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

Laat ons beminnen in de mijnen

En laat ons dansen door de kampen,

Laat ons gaan slapen op het slagveld.

Oh meisje lief met je betraande ogen
Oh meisje lief met je bevroren handen

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

Laat heel de wereld dan ons bed zijn,

Laat ons beminnen in het zonlicht

Totdat de doden zijn verdwenen.

Oh meisje lief met je betraande ogen

Oh meisje lief met je bevroren handen

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

Vergeet mij niet als deze oorlog ooit
voorbij gaat

(Hooglied – reprise)

Niemand weet meer hoe mooi mijn
geliefde was
Zoals haar hoofd lag in mijn linker
hand
Zoals mijn rechter haar omarmen kon
En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi zij was
En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi zij was
En er is niemand meer die nu nog weet
hoe mooi
Ik heb haar lief.

Rob Goorhuis

Requiem voor de Mens

Eerste statie (brief)

Vriend, van al mijn maten ben ik nog
over.
Gisteren hebben ze de laatste van mijn
lichting weggehaald.
Het was geen slaapmaat van mij,
Maar wie gun je eigenlijk de dood, ver
van huis,
het lichaam opengesloten in de
modder?
Wanneer ben ik aan de beurt?

Soms verlang ik naar die ontploffing,
dat bevrijdende schot in mijn lijf.
Ik wacht op het einde van de oorlog in
mijn hoofd
gevangene als ik ben geworden van
mijn vaderland voor wie ik heet te
strijden.
Ik weet niet eens meer waarvoor ik
vecht, of voor wie.
Mijn vechten is niet meer dan de ander
overleven, op bevel.

Vertel mijn moeder niet dat ik nog leef.
Vertel haar niet wat ik jou vertel; ze zou
het niet begrijpen, het zou haar
einde zijn.
Niets in mij is nog het kind dat ik ooit
was.
Ben ik voorgoed verloren voor dat vorig
leven?
De oorlogskoorts zuigt mij naar het
front.
En als ik daar ben, ben ik een ander, een
beest met hersens,
gespannen en alert.
Ik zie de doden niet, opgestapeld op de

karren, die gaan waar ik vandaan kwam.

En aangekomen zie ik nieuwe gaten in de grond,
de aarde is geslagen door de bommen.
Vaag herken ik nog de plek waar ik gisteren was,
het gat in de grond.
Alsof ik mijn ouderlijk huis terug zie.

Vriend, ik heb er vrede mee een mens te zijn geweest
zonder zijn sporen achter te laten in een bestaan van liefde en vriendschap.
Mijn heengaan zal massaal zijn,
anoniem en grijs
als de modder en mijn uniform.
Op een plek waar niemand leven wil.

Tweede statie (verhaal aan tafel)

Het was een wraakactie zeiden ze.
Ze lagen naast elkaar
Samen met een boer moest ik er langs.
En er naar kijken.

Het was lente, je hoorde de leeuwerik,
je rook het gras.
En als je naar beneden keek zag je een rijtje mannen liggen,
het bloed nog vers rood uit de wonden gelopen.
Alsof het zo hoorde.

Raar, toch?

Derde statie (rapportage)

‘Bij zonsopgang stonden een paar duizend mensen voor de compound.
Ze wilden naar binnen,
want de eerste soldaten kwamen over de heuvel heen.
Het is dus echt, dacht ik, het is dus echt.

Vrouwen en kinderen mochten naar binnen was ons gezegd.
Neem maar afscheid, riepen we,
want we weten niet wat er gaat gebeuren.
De mannen moesten weg.
In vrachtwagens. Of lopend de bossen in.

Ik heb me omgedraaid.
We konden helemaal niks.
Schieten betekende afgeschoten worden.
We zaten omsingeld door de soldaten met zware wapens,
En wij bewaakten de vrede met machinepistolen.
En het was niet eens onze oorlog.
Het was een klus, zeiden ze.

Nog elke week droom ik minstens één keer
Dat ik mijn vrouw en kind naar de barakken breng,
afscheid neem in die wagen klim.
Mijn vrouw maakt me wakker en vraagt waarom ik huil.

Ik heb het overleefd. Ik ben weer thuis.
Maar daarom huil ik niet.’

Vierde statie (In Paradisum)

De tranen zijn gedroogd.
De zon is op, het rijstveld waarover ik ooit vluchtte schittert.
De leuzen zijn overgeschilderd,
de muren van de school zijn weer wit.

De tranen zijn gedroogd.
De zon is op, het rijstveld waarover ik ooit vluchtte schittert.
De leuzen zijn overgeschilderd,
de muren van de school zijn weer wit.
Mijn nieuwe buurman gaat er les geven.

Hij lacht: lezen, schrijven en rekenen.
Geschiedenis is een probleem:
er zijn geen boeken maar verhalen.
En niemand wil de verhalen.
Iedereen wil de plannen.

Lezen, schrijven en rekenen.
Geschiedenis is er een probleem:
er zijn geen boeken, alleen maar verhalen.
En niemand wil de verhalen.
Iedereen wil de plannen.

Wat ga je morgen doen?
Wanneer is de eerste oogst?
Wat ga je morgen doen?
Wanneer is de eerste oogst?
Wanneer is het feest?
Wanneer is het feest?

Wat ga je morgen doen?
Wanneer is de eerste oogst?
Wanneer is het feest?
Wanneer is het feest?

